

שאלות ותשובות מפי הרב עובדיה יוסף שליט"א בן הרב יעקב יוסף זצ"ל מתוך התוכנית ברדיו מורשת ביום רביעי בשעה 21:00

את העיקר, וע' בהקדמת הבית יוסף, שיש כח בידנו האחרונים להכריע בהבנת הראשונים, ומאחר ומג"א מבאר אחרת את מהר"ח או"ז העיקר כדברי מהר"ח או"ז, ולא כתרוה"ד. אבל הבית יוסף לא הבין כלל כדברי המג"א, אלא כתב שהדבר דומה למש"כ הרא"ש בדיון האוכל פחות מכשיעור שהברכה הראשונה קי"ל שנשארת כברכתו כמש"כ הרא"ש, ע"ש. ואם נאמר כסברת המג"א מה הדמיון לחצי שיעור, אלא לא נחת לחילוק של המג"א.

והנה היא גופא ראינו דעת רבינו יונה שהביא בב"י בסימן רי שסובר שחצי שיעור ברכתו שהכל, והשיג עליו שלא משמע כן מדברי הרא"ש, ע"ש. והנה לדברי הב"י שדומה דין חצי שיעור לטפל, מצאנו שרבינו יונה חבר לתרוה"ד שברכתו שהכל. ולשיטת הב"י שכתב שם לחלוק על רבינו יונה וס"ל כדברי הרא"ש, כך כאן חולק על רבינו יונה וסובר כהרא"ש, ודוק.

ואליבא דאמת השיגו האחרונים ובראשם הדרכי משה והלבוש, ואמרו שאין דמיון בין דין של חצי שיעור לדין טפל, ושיבחו את דבריו מאוד במלאכת שלמה עדני, ולכן יש לומר בזה סב"ל ולברך שהכל. ויש לומר שהיא גופא ראיית הבית יוסף, ממה שבדין חצי שיעור יש דעת רבינו יונה שהוא שהכל, ולדינא הוא העץ, כך כאן בטפל למרות שי"א שהוא שהכל מ"מ יברך העץ. ועדין י"ל.

אמנם בחזו"ע טו בשבט (ע' רפח), והלכה ברורה וברכת ה' סתמו כמין לברך כברכתו, [ומש"כ שהוכיח במשיבת נפש ח"ב סי' ה מתוספות בברכות מד. כמין לא מובן הראיה כלל כי מליח לא חייב להיות זתים מלוחים אלא דבר מלוח אחר שברכתו שהכל], והנה אם מדובר באופן שאין ברכת העיקר שהכל, החרשתי, כיון שלכו"ע יש צורך בשתי ברכות, והשאלה מה יברך על הטפל, וסוף סוף לא משקר ואולי בזה אפשר לברך על הטפל כברכתו, ובפרט שדעת מהר"ח או"ז לא נראית אחרת מזה, אבל אם העיקר ברכתו שהכל, הנה בזה שעושה כדעת מרן ומברך על הטפל כברכתו, הרי מוסיף ברכה נוספת חוץ מברכת שהכל, והרי יש בזה חשש משום תוספת ברכה שאינה צריכה. ומלבד שדעת התבואות שור ומג"א סו"ס תרל"ט שלא

עושים ברכה שא"צ ככה"ג שאין הפסק באמצע, זאת ועוד אתה לא מרויח את כל הדיעות, ולכן שוב ואל תעשה עדיף, וכדאי לא להכנס לספק שכזה ולברך על הטפל וכמש"כ במשנ"ב (סי' ריב ס"ק י בסופו). בדעת המשנ"ב עצמו לא ברור שדעתו כדעת המג"א, כי ראינו

שהגר"א יצא נגד דין זה ודעתו לברך על הטפל כברכתו וכשו"ע, וכ"ד אדה"ו (בהלכות ברכות הנהנין פ"ג סעיף יג), והוסיף בבאה"ל (סו"ס ריב ד"ה ואינו מברך), שהדבר כ"ש מתרופה שבסימן רד סעיף יא פסק רמ"א כמ"ד שברכתו שהכל, וחלקו עליו מרן בבדק הבית כיון שהיא דיעה יחידאה וכן העלו הגר"א ומג"א ופר"ח, ע"ש. ואם שם שהוא לא כדרך אכילת בני אדם ותרופה ואע"פ כן נשאר כברכתו, כ"ש עיקר וטפל. ע"ש. משמע שדעת משנ"ב שהעיקר לדינא לברך עליו כברכתו ולא כמו שהעלה במשנ"ב כמג"א, אבל קשה לומר כן,

וכמש"כ בסימן קעד סעיף ז ובבאה"ל ד"ה ופת פוטרם, שיש לברך שהכל, (וכ"כ עוד משנ"ב בסי' ריב ס"ק ד וע' במחצית השקל שם לחלק), זאת ועוד לדינא אי אפשר לומר כשיטת הבאה"ל שיש לברך כברכתו, כתרופה, שהרי בדין תרופה עצמו כב כתב בבני ציון ליכטמן בסימן רד שם, שנשמט ממרן ראשונים רבים שסוברים לברך על תרופה שהכל, מלבד דעת הרא"ה יש משמעות כן מדברי הרשב"א, וכן דעת הרא"ה, הרי"ד, והאשכול, וראב"ן, שבולי הלקט, ושטמ"ק, וכן דעת הריטב"א (בפ"א מהלכות ברכות הלכה יז), על כן יש לברך על תרופה שהכל, וכן דעת הרב בא"ח, א"כ אין ראייה לנ"ד, וכ"כ כאן בבני ציון, אמנם יש לדינא לחלק, שבתרופה מברכים שהכל כיון שאינו דרך אכילת בריאים, משא"כ בטפל יתכן שעדין הוא כברכתו. ולמעשה נראה שסב"ל כשברכת העיקר שהכל.

אלא שמחדש אדה"ו (סדר ברכת הנהנין פרק ג סעיף יד), וז"ל, ומדת חסידות אפילו באוכל למתק השתיה ששתה כבר, לטעום תחלה ממנו מעט כדי לברך לפניו ברכה המיוחדת לו אם אינה שהכל נהיה בדברו קודם שיברך על המשקה שהכל נהיה בדברו כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינם

רבינו האר"י מביא שכאשר פינחס הרג לזמרי זכה ולקח נפש דאצילות, שהיתה בנדב ואביהוא, ואחר שזכה לנפש דאצילות הזאת, אז זכה לחלק הרוח דאצילות, ועליו נתבשר הנני נותן לו את בריתי שלום, כי הרוח הוא מן הת"ת והיסוד כנודע, ושניהם נקראים שלום, וכאשר נתעברו בפנחס, אז כתיב זכר נא מי הוא נקי אבר, כנזכר בזוהר פרשת פנחס והענין הוא, כי נדב ואביהוא שהם ר"ת נ"א, והם משרש קין אותיות נק"י, לא נאבדו, כי נתעברו בפנחס, כי גם הוא מקין, [והוסיף בפרשת שמות שזה שאומר הכתוב שם, "ותלד לו את פינחס, אלה ראשי", כי פינחס נכללו בו אלה ראשי הלויים שנים, שהם נדב ואביהוא, השקולים כמשה ואהרן, שהם ראשי הלויים. ולכן סמך ליה הוא אהרן ומשה, להודיע, כי ראשי אבות הלויים הנז', הם אהרן ומשה. ואמנם פינחס לבדו, היה שקול כמשה ואהרן, ראשי אבות הלויים כנזכר, כאשר נתגלגלו בו נדב ואביהוא, שהיו שקולים כמשה ואהרן כמ"ח חז"ל על פסוק בקרובי אקדש],

ובשחטא פנחס במעשה דבת יפתח נסתלקו ממנו עבוד נדב ואביהוא, ואז התגלגל פנחס באליהו ונכנסו בו גם כן נשמות נדב ואביהוא כמו שנרמז בפסוק ויהי נא פי שנים ברוחך אלי שהכונה על נדב ואביהוא. הרי שנתגלגלו עם נפשו באליהו אע"פ שכבר נתקנו. וזהו הטעם שזכה אליהו לאותה מעלה הרמה והנפלאה אחר שנתעברו בו נשמות נדב ואביהו ולכן נשתנה שמו מפינחס לאליהו, והנה בחטא של נדב ואביהוא היה כמה חטאים, ומה שלא נשאו נשים לא תוקן על ידי פנחס, אבל אש זרה תוקן על ידי אליהו, שהקריב אש זרה בהר הכרמל, שהוריד אש מן השמים, לקדש שם שמים, ולאחר תיקון זה, אליהו גורם לעצמו, בחוסר הסבלנות שלו בזה שקיטרג על ישראל ואומר את בריתך עזבו, להעלם מן העולם ולהתפטר מתפקידו, ואלישע מקבל את ההנהגה, ועוזב את הפרנסה שהיה עובד בה, ומתפרנס מאחרים, כמו שאמרו חז"ל הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, וראיתי ביאור יפה בזה שכתב בזוה"ק ריש פרשת בשלח שזוהו מעלתו שלא רצה להטריח את הקב"ה במזונותיו. ע"ש.

הלכות נטילת ידיים

שאלה - אדם שיוצא מבית הכסא כמה פעמים צריך ליטול ידיו?
תשובה - מעיקר הדין סגי בריחצה, אבל יש להחמיר שיהיה שש פעמים בלא כלי.

וכמש"כ במקור חיים לתלמיד מהר"ח (בסימן ז סוס"ק ב), ולא כמש"כ במחבר"ר (סי' ד ס"ק ו), משמו, וע' בכה"ח סי' ד ס"ק טא), ומאסף לכל המחנות (ס"ק פט), וכן נהג מו"ז כמובא בספר רבינו ובהלכה ברורה (סי' ד ביאורו"ל ס"ק ג). (ויש להעיר מזה על יב"א ח"ה סימן ה אות א), והאור לציון אמר בשיעור, שהיה אצל אדמו"ר שכבדו ליטול בכלי, ורק לכבודו לקח בכלי ובאמת אין צריך כלי, אך הרב זאדה מספר שבסוף ימיו חזר בו, וסובר שעדיף כלי, וכן הביא הרב יהודיוף זצ"ל בהנהגות הבבא סאלי. אך אינו מן הדין.

הלכות ברכות

שאלה - אדם שהתחיל לאכול מהטפל לפני העיקר האם יש בזה חסרון, ומה ברכתו? כגון שאוכל תמר למתק את השתיה ומקדים את אכילת התמר?

תשובה - אם התחיל לאכול מהטפל, ישנם שלש דעות בדבר, לשיטת מהר"ח או"ז שהביאו תרוה"ד (סימן לא) ברכתו שהכל, לשיטת מג"א כל זה אם ברכה העיקרית שהכל, לשיטת מרן תמיד הוא כברכתו, ודחו ראית מרן בחזק. לכן צריך לזהר לא להגיע לזה, ואם עיקר ברכתו של העיקר שהכל יש כאן תוספת ברכה שלא לצורך, וכדאי לנהוג כדברי אדה"ו שיכוין ליהנות מהטפל ולברך עליו לכו"ע כברכתו.

בדין זה לברך על הטפל כשאכלו מקודם לסיבה של מיתוק המאכל או שלא לאכול על בטן ריקה, לשיטת מהר"ח או"ז שהביאו תרוה"ד (סימן לא) ברכתו שהכל, והרב מג"א כתב לחלוק על תרוה"ד מפני שלא דיבר מהר"ח או"ז אלא כשברכת העיקר הוא שהכל, והסברא בזה היא שהיותו ועתיד לברך שהכל, מקדים את ברכת שהכל. ופוסר

צריכות וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא ברכת העיקר ולא צו למעט אלא כשיכול לפטור שני דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם. עכ"ד. הרי שיכוין להינות מהטפל כמו תמר וכוס תה, ובוזה יברך בברכתו, אף שיש לומר שאויל לשיטתיה שסובר שכן הוא עיקר הדין אבל אם עיקר הדין לא כן, אי אפשר להקדים ולברך קודם. אבל יש חקירה גדולה אם רוצה ליהנות מהטפל ולהחליט שהוא טעים לו ורוצה אותו, אם יש בזה ברכה שא"צ. ובמקום מחלוקת יעשה כן. (אבל לא בכל מקום). ומ"מ נוכל לעשות כדבריו אם יכוין המברך ליהנות מעצם אכילת הטפל, וכגון שיאכל ממנו קצת יותר ממה שצריך לאכילת העיקר.

בהערות הגר"ש אלישיב בברכות מד. כתב שאם אוכל תמר עם תה, ולא יכול לברך על התה כי הוא מר, ואם יתחיל מהתמר יהיה במחלוקת, יברך שהכל ויכניס את התמר ומיד ישתה, ע"ש. ונראה שכוונתו שלא יהנה מהתמר אלא רק יחד עם שתיית התה, ובוזה יצא י"ח לכו"ע.

שאלה - מה הברכה על טפל כגון תפוח או לחם שאוכלם בשביל להעביר חריפות, שאז לא מברך עליו, אבל מקדימו בשביל לצאת ממחלוקת?

תשובה - אם מקדים את הטפל לא בשביל למתק את האוכל, ולא בשביל שלא יכול לשותות על בטן ריקה, אלא בשביל סיבה אחרת, כגון שתיה חריפה או מרה או מלוחה שאוכל את הטפל בכדי להעביר את הטעם, ואוכל טפל קודם, בזה יש לברך על הטפל בברכתו, וגם צריך להחמיר לעשות כן ולאכול את הטפל גם מקודם לעיקר.

אם שותה שתיה חריפה או שאכל מליח לבדו ואוכל לאחר מיכן להעביר את הטעם, הדבר תלוי במחלוקת הראשונים בהבנת הסוגיא בברכות דף מד. שהגמרא מעמידה את אכילת מליח בתחילה שמברך על המליח ופוסט את הפת, באוכלי פירות גיטור שנו, וכתב רש"י וכפי שביארו יפה המאירי שם, שמדובר בשומרי גנות שהם אוכלין הפירות בתכלית מתיקותם ובשביל כך עושים בשר מליח כדי לחתוך הליחות המתדבקות הנקבצות באצטומכא, ואי אפשר לאכול המליח לבדו ומפני כך אוכלין אותו בלחם, ואין כוונתם אכילת הלחם (לשובע), ומפני זה תהיה הפת במקום זה טפלה והמליח עקר. ע"כ. אך מסיים המאירי בביאור אחר משם רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת ברכות (לפי דפי הרי"ף, דף לא עמוד ב), פי' במליח שדרך האדם לאכול בלא פת כגון זיתים מלוחות וכדומה, ומתוך שחכו חד למליחותם יותר מדאי הביאו פת עמהם להעביר אותו טעם המליחות, מברך על המליח ואינו מברך על הפת, וכשם שהפת פוסט כל מיני מאכל מפני שכלם טפלים לו, כך כשהפת טפלה לאיזה דבר אותו דבר פוסט את הפת, הן שבא הפת אחריו הן שבא עמו לכונה זו. ובתרי"י מבאר שהפירות מתוקים ומניח על גביהם מליח ואוכלם יחדיו, ולאחר מיכן אוכל פת להעביר את המליחות. וברש"י הדגיש שפירות גיטור יש בהם חשיבות ולכן השאר טפל, ובשו"ע והרמב"ם לא העתיקו אלא דין מליח בלבד, בלא פירות גיטור, ומובן על פי דעת הרי"ף שביארו רבינו יהונתן הנ"ל, וכן דעת רובם, אך אדה"ז והט"ז ומשנ"ב נקטו בדקא שהוא עם פירות גיטור, ונפקא מינא דבר שיש בו חריפות ואין לו חשיבות, האם בזה יש דין טפל. ביב"א חלק ז (סי' לב בהערה), כתב שהעיקר כדעת השו"ע ורוב ראשונים שלא דקא אם הוא חשוב כפירות גיטור, ולא כמשנ"ב (בשער הציון ס"ק ט), וכתב בבן איש חי (פרשת פנחס סעיף יד), שמכא ספק זה, יש להקדים ולברך על הטפל, וז"ל, אם שותה שכר וכדי למתק החריפות שלו אוכל אחריו איזה פרי, כיון דאין כונתו לאכול את אותו פרי אלא בשביל השכר, הו"ל השכר עיקר ופוסט את הפרי שהוא הטפלה, ולכן בדין הוא שלא יברך על הפרי, ויש חולקין ומצריכין ברכה, לכן יר"ש יזהר לאכול מן הפרי קודם שישתה השכר ויברך אז על הפרי. עכ"ד. ונלאו מפרשי הבא"ח למצוא מקור למחלוקת זו, ולהנ"ל זה המחלוקת, ולכן מכא ספק הצריך לאכול קודם את הטפל.

אך נשאלת השאלה מה הרויח בזה הבא"ח והלא נכנס למחלוקת אחרת האם יברך שהכל על הטפל שאוכלו לפני העיקר, וכנ"ל, ובס"ד ראיתי שכתב הדרישה (סימן ריב), שלא דיבר מהר"ח או"ז שפסקו הרמ"א שמי שמברך על הטפל לפני העיקר שברכתו שהכל, אלא רק כשהטפל בא להמתיק אוכל או שלא יהיה בבטן ריקה, אבל בשאר מיני טפל מברך עליו בברכתו, ומאחר ולא מצינו חולקין בדבר, וכ"ש שדעת הבית יוסף שיברך תמיד בברכתו, על אף שדחו את הדימוי לחצי שיעור, בזה יובנו דברי הרב בן איש חי, שיברך בברכתו ולא שהכל. [ואין צריך להדחק שהפרי חביב עליו כמש"כ הט"ז וא"ר

שבזה מברך בברכתו, כיון שלא כתב שחביב עליו, ועוד ע' לקמן שלא נראה כן לדינא מצד אחר].

שאלה - מה ברכת סוכריה הנקראת דרז'ה? ומה הדין לברכת בותן או שקד או פיקן מסוכר?

יש לברך על סוכריית דרז'ה שהכל, ואין לחצותה ולברך על שניהם בנפרד. אבל שאר המסוכרים הם בברכתם ולא מברכים עליהם שהכל.

כתב בספר בן איש חי (פרשת פנחס אות טו), שאביו היה חוצה אותו ומברך על כל אחד בנפרד, וכ"כ ביוסף אומץ יוזה, ובא"א בסימן רד כתב שברכתו העץ, אבל המנהג לברך שהכל כדין הסוכריה, ע"ש. ולענ"ד נראה שאין ראיה כלל מדברי פרמ"ג, שלא דיבר אלא על שקד ובוטן מסוכר בסוכר שהוא שקוף, ובוזה ודאי שאין חשיבות לסוכר אלא רק לשקד או הבוטן, וכן המנהג פשוט, אבל בסוכריית דרז'ה שהוא איכותי ונותן טעם טוב לשבח, בזה ברכתו שהכל. ויש להבין מה הרויח אביו של הבא"ח שהיה חוצה אותו, והלא ודאי שבירך קודם על הטפל שהוא השקד, והלא לרמ"א בכה"ג צריך לברך שהכל, ובוזה הוא מסתבך הרבה יותר שנכנס למחלוקת זו, והיה עדיף שהיה אוכל הכל יחד, ונראה שלשיטתם הכל עיקר, והם שני עיקרים ולכן מברכים על שניהם, וכמו שכתב אדה"ז לענין תמר וכוס תה, אבל אין זה הוראה לכל העולם שלרובם העיקר זה הסוכריה ויש לברך עליו שהכל. ואין כאן חומרא לחצות אותו לשנים. כך נראה לכאורה לבאר את דברי הבא"ח.

אבל אחר המחשבה אין זה ההסבר בדעת הבא"ח, אלא הביאור הוא על פי הנ"ל משם הדרישה, שלא דיבר מהר"ח או"ז שמי שמברך על הטפל לפני העיקר ברכתו שהכל, אלא רק כשהטפל הוא להמתיק אוכל או שלא יהיה בבטן ריקה, אבל בשאר מיני טפל מברך בברכתו, ועל כן כאן בסוכריה זו שיש מחלוקת אם לברך שהכל או העץ על כן מברך על הטפל לפני העיקר בברכתו. והוא המשך לדין של הבא"ח הקודם.

עוד אפשר לומר שבזה שאוכל את הטפל בפני עצמו לבסוף בזה כתב הט"ז בס' קסח סעיף ז ובמשנ"ב ס"ק מו שבזה הטפל הופך להיות עיקר ומברך עליו בברכתו, ע"ש. וכתבנו בזה בגליון הקודם שאדה"ז נראה שחולק על זה ועוד.

שאלה - אדם מבוגר שצריך לאכול על הבוקר לפני התפלה, ולא בגלל שרעב, אלא בשביל שצריך לשותות כדורים, ואסור על קיבה ריקה, האם יכול לאכול מזונות וכדומה? מה מומלץ לאכול?
תשובה - מומלץ שיאכל ביצה קשה ודברים שברכתם שהכל, כי אם יאכל מזונות וכדומה בא למחלוקת אם צריך לברך רק שהכל כדברי הרמ"א הנ"ל.

שאלה - אם יש דבר שהוא טפל, אבל הוא חביב עליו האם יש להקדימו ולברך עליו בברכתו?

תשובה - אין להקדימו אפילו אם נצרך לאוכלו קודם יברך עליו רק שהכל.

הרמ"א בסימן ריב סעיף א כתב, משם האגור משם או"ז שאם הטפל חביב יש להקדימו, אמנם העירו לנכון במשנ"ב (סי' ריב שעה"צ ס"ק טו), ובבני ציון ליכטמן שאין או"ז שכזה והוא ט"ס באו"ז שלפני האגור וחסרה לו שם מילה, ואין שיטה שכזו כלל וכדברי המג"א, וע' בצ"צ בחי' עמ"ס ברכות (פ"ו מ"ז. דף טו' ע"ב).

ומאחר וכן עיקר לדינא, מעתה מה שכתב הט"ז (בסו"ס ריב), שכל דברי הרמ"א שמברך על הטפל שהכל, כל זה אם הטפל לא חביב עליו, אבל אם הוא חביב עליו מברך עליו בברכתו וכמו שכתב הרמ"א לעיל, וכן א"ר כתב שבכה"ג יש ס"ס שמא הלכה כב"י שמברך בברכתו, ושמא הלכה כאגור ואו"ז שעל טפל חביב מברכים עליו, ולכן אם הטפל חביב יברך בברכתו, והביא דבריהם המשנ"ב. הנה מאחר והמשנ"ב עצמו בשעה"צ כתב שאין מקור שכזה והוא טעות ביסודו, מה שלא ידע מזה הא"ר, כבר אין כאן מקום לצירוף, וצע"ג. [ובערוך השלחן (סעיף ד), כתב שאין יתכן טפל והוא חביב, וישב בסעיף ו שמדובר שחביב תמיד ולא עכשיו וכדעת רוב הראשונים שבסימן ריא סעיף א ולא כרמב"ם שם בסעיף ב, ושכ"כ אדה"ז בסעיף ט]. ולכן לדינא אפילו אם הוא חביב אין לברך עליו בברכתו, ואפשר שיש להחמיר ולא לאוכלו קודם העיקר. אבל בלא"ה צריך להחמיר לא לאכול טפל לפני העיקר לא להכנס למחלוקת זו אם לברך שהכל.

העלון לע"נ האשה אסתר בת זוהרה שנפטרה בקיצור ימים ושנים ולעילוי נשמת לבחור איל בן אהובה שנפטר בקיצור ימים ושנים